

Spółdzielnie i organizacje spółdzielcze w Europie

*Co-operatives and Co-operative
Organizations in Europe*

Dr Adam Piechowski
Spółdzielczy Instytut Badawczy
Krajowa Rada Spółdzielcza

Spółdzielnie w Europie

Zróżnicowane pod względem:

- **Typu** (użytkowników, producentów, właścicieli indywidualnych warsztatów pracy)
- **Sektorów działania** (handel, obsługa rolnictwa, mieszkalnictwo, przemysł, usługi, bankowość, ubezpieczenia... kultura, opieka socjalna i medyczna, turystyka... kolektywne użytkowanie samochodów)
- **Wielkości** (od małych spółdzielni socjalnych po gigantyczne banki, koncerny przemysłowe)
- **Tradycji** (rozdelska, liberalna, solidarystyczno-chrześcijańska)

Zalecenie nr 193

Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczące Promowania Spółdzielni

- Przyjęte w dniu 20 czerwca 2002 r. przez Międzynarodową Konferencję Pracy w Genewie.
- Najdalej idący i o największym znaczeniu ogólnoswiatowy instrument normatywny dotyczący spółdzielczości.
- Podkreśla rolę spółdzielni w rozwoju społeczno-ekonomicznym, potwierdza spółdzielczą tożsamość (przytaczając Deklarację Spółdzielczej Tożsamości MZS), rekomenduje równoprawne traktowanie spółdzielni z innymi podmiotami, określa rolę rządów w polityce i ramach prawnych dla spółdzielni oraz ułatwianiu im dostępu do usług wspierających i finansowych, precyzuje rolę organizacji pracodawców, pracowników i spółdzielczych w działaniach promujących spółdzielnie, określa ramy współpracy międzynarodowej w tych zakresach.

Zalecenie nr 193

Międzynarodowej Organizacji Pracy dotyczące Promowania Spółdzielni

- Międzynarodowe uznanie roli spółdzielczości:

*„Równowaga w społeczeństwie wymaga istnienia silnych sektorów publicznego i prywatnego, jak również silnego sektora **spółdzielczego, organizacji pomocy wzajemnej, społecznych i pozarządowych**”*

Dokument Konsultacyjny Komisji Europejskiej „*Co-operatives in Enterprise Europe*”

(w Polsce: „*Biała księga o przedsiębiorstwach spółdzielczych*”)
(2001)

- przywołuje definicję spółdzielni MZS
- stwierdza m. in., że ekonomia społeczna i spółdzielnie przyczyniają się do realizacji kluczowych celów politycznych Unii Europejskiej, takich jak polityka społeczna i zatrudnienia, rozszerzenie Unii, rozwój regionalny, polityka zamówień publicznych, rozwój własności pracowniczej i organizacji pracy, pomoc w działaniach na rzecz rozwoju.

Rozporządzenie o spółdzielni europejskiej

- przyjęte w sierpniu 2003 r., weszło ostatecznie w życie w sierpniu 2006 r.
- W Polsce ustawa o spółdzielni europejskiej przyjęta przez Sejm RP 22 lipca 2006 r. weszła w życie 18 sierpnia 2006 r.
- Spółdzielnia, która będąc zarejestrowana w jednym państwie Unii, będzie posiadała jednakową osobowość prawną we wszystkich pozostałych krajach członkowskich, będzie mogła bez przeszkód prowadzić działalność ponad granicami tych krajów i będzie podlegała przede wszystkim przepisom wspólnotowym

Rozporządzenie o spółdzielni europejskiej

Preambuła:

Spółdzielnie to „... zrzeszenia osób fizycznych lub prawnych, do których stosuje się odmienne i szczególne zasady funkcjonowania niż w stosunku do pozostałych podmiotów gospodarczych. Do zasad tych należy zaliczyć zasadę demokratycznej struktury i kontroli oraz zasadę podziału zysku netto za rok obrotowy na zasadzie słuszności. Te szczególne zasady obejmują przede wszystkim zasadę pierwszeństwa osoby przed kapitałem, która jest odzwierciedlana w specyficznych zasadach dotyczących przyjmowania, występowania oraz wykluczania członków, jak również w zasadzie: <<jedna osoba, jeden głos>>, gdzie prawo głosu przypisane jest do osoby ze wskazaniem, że członkowie nie mogą wykonywać żadnych praw w związku z aktywami spółdzielni”

Komunikat Komisji Europejskiej „O promowaniu spółdzielni w Europie” (2004)

„...legislatorzy z poszczególnych krajów, przygotowując nowe ustawy dotyczące spółdzielni, powinni zatem opierać się na tej spółdzielczej definicji, wartościach i zasadach; przy tym jednak pożądane jest aby Państwa Członkowskie były również wystarczająco elastyczne w celu umożliwienia spółdzielniom efektywnej konkurencji na swoich rynkach, na równoprawnych warunkach jakie mają inne formy przedsiębiorstw. Spółdzielniom nie jest potrzebne preferencyjne traktowanie, lecz legislacja, która pozwala im mieć równe szanse”.

Legislacja dla spółdzielni

- Specyficzna legislacja dla spółdzielni istnieje we wszystkich krajach UE

poza Danią

(działalność spółdzielni uregulowana Aktem o Przedsiębiorstwach Handlowych, wspólnym dla wszystkich rodzajów podmiotów gospodarczych, oraz wewnętrznymi przepisami wynikającymi ze statutów)

Legislacja dla spółdzielni

- **Czechy, Słowacja, Holandia, Luksemburg** – brak odrębnych ustaw, ale spółdzielnie wzmiankowane w innych aktach (kodeks cywilny/ kodeks handlowy/ kodeks spółek...)
- **Portugalia** – odrębny KODEKS SPÓŁDZIELCZY (zbiór wszystkich przepisów dotyczących spółdzielni)
- **Malta (Hiszpania)** – bezpośrednio odwołanie do Deklaracji Spółdzielczej Tożsamości MZS

Regulacje prawne dla spółdzielni

- Austria *Ustawa o Spółdzielniach* **1873**
- Niemcy *Ustawa o Spółdzielniach* **1889**
- Irlandia *Akty o Towarzystwach Przemysłowych i Oszczędnościowych* **1893**
- Francja *Ustawa o spółdzielniach* **1947**
- .....
- Polska *Prawo spółdzielcze* **1982**
- Finlandia *Prawo spółdzielcze* **2002**
- Norwegia *Prawo spółdzielcze* **2007**

Spółdzielczość w konstytucjach

- Belgia, Bułgaria, Grecja, Hiszpania, Malta, Portugalia, Węgry
- Włochy (art. 45): *„Republika uznaje funkcje społeczne spółdzielczości charakteryzującej się pomocą wzajemną i brakiem celów prywatnej spekulacji. Prawo wspiera jej wzrost najlepiej dostosowanymi do tego środkami i stoi na straży jej charakteru i celów poprzez możliwości jej kontroli”*.

Uniwersalność prawa spółdzielczego

- nadrzędne ustawy (ewentualnie z rozdziałami dotyczącymi poszczególnych pionów) dla całej spółdzielczości - np. Austria, Belgia, Finlandia, Hiszpania, Niemcy, Polska
- brak uniwersalnego prawa, za to odrębne, równorzędne ustawy dla poszczególnych branż, zwłaszcza kredytowego, rolniczego, pracy – np. Francja, Grecja, Szwecja, Wielka Brytania

Nowe ustawy dla nowych typów spółdzielni

- **Włochy** – spółdzielnie socjalne (1991)
- **Francja** – spółdzielnie dobra publicznego SCIC (2001)
- **Polska** – spółdzielnie socjalne (2005)

Minimalna liczba członków

- 2 – Holandia
- 3 – Belgia, Wielka Brytania
- 5 – Finlandia, Hiszpania, Luksemburg, Portugalia
- 7 – Francja, Irlandia, Niemcy
- 9 – Włochy
- 10 (5) – Polska
- 12 - Cypr
- 15 – Grecja
- Brak określenia – Austria, Szwecja

Zasada „1 członek – 1 głos”

Generalnie przestrzegana, ale:

- Nie obowiązuje w spółdzielniach osób prawnych (Polska)
- Nie obowiązuje „członków-inwestorów” choć są pewne restrykcje (Finlandia, Niemcy, Hiszpania, Francja, Włochy)
- Powiązana z wielkością transakcji ze spółdzielnią – „ważenie głosów” (Wielka Brytania)

Podział nadwyżki bilansowej

- Obowiązkowe przeznaczenie określonej części nadwyżki (5% - 20%) na fundusz zasobowy - Finlandia, Francja, Grecja, Hiszpania, Portugalia, Włochy, Polska
- Obowiązkowa wpłata (3%) na międzyspółdzielcze fundusze zabezpieczeń i rozwoju (przy federacjach spółdzielczych bądź przy odpowiednich ministerstwach dla spółdzielni niezrzeszonych)
- Obowiązkowa wpłata (co najmniej 5%) na fundusz rozwojowo-szkoleniowy - Hiszpania

Likwidacja spółdzielni

Podział obowiązkowego funduszu
zasobowego przy rozwiązaniu spółdzielni
zdecydowanie niedozwolony

we Francji, Hiszpanii, Portugalii i Włoszech

- Przeznaczony na „dobro pożytku powszechnego” (Francja)
- Międzyspółdzielcze fundusze zabezpieczeń i rozwoju (Włochy)

Specjalne regulacje podatkowe

Istnieją w niektórych krajach
(Włochy, Francja...)

- Włochy - dla spółdzielni spełniających kryteria „przewagi cech wzajemnościowych” (ponad 50% transakcji z członkami)

Ponadpodstawowe organizacje spółdzielcze

- **Formy prawne:**
  - Federacje
  - Konfederacje
  - Związki
  - Stowarzyszenia
  - Konsorcja
  - Spółdzielnie osób prawnych
  - Inne (sieci, grupy, działające na mocy ustawy...)
- **Niezależne od państwa ↔ państwowo-spółdzielcze**

Ponadpodstawowe organizacje spółdzielcze

■ Funkcje

- Pozagospodarcze (reprezentacyjne, doradcze, lustracyjne...)
- Gospodarcze
- *Jednoramienne ↔ dwuramienne*

■ Sektorowe/branżowe ↔ wielosektorowe

■ Ogólnokrajowe (centralne) ↔ regionalne

- *Silne organizacje sektorowe (regionalne) → brak lub słabe organizacje wielosektorowe (centralne)*
- *Słabe organizacje sektorowe (regionalne) → silne organizacje wielosektorowe (centralne)*

■ Zorientowane politycznie ↔ apolityczne

Spółdzielnie w Europie (2009)

- **spółdzielnie** - 158 tys. (z czego 137 tys. w krajach UE)
- **członkowie** - 123 miliony (108 w UE)
- **pracownicy** - 5,4 miliona (4,7 miliona w UE)

Najbardziej „uspółdzielczone” kraje UE

Pod względem liczby działających przedsiębiorstw spółdzielczych:

- I. Włochy (41,5 tys.),
  - II. Hiszpania (ok. 24 tys.),
  - III. Francja (21 tys.),
  - IV. Szwecja (9,1 tys.)
  - V. Polska (8,5 tys.)
- dalej Niemcy, Finlandia, Austria, Portugalia, Rumunia, Węgry, Holandia, Czechy, Bułgaria, Cypr, Estonia i in.
  - Poza UE – Norwegia (5,3 tys.), Ukraina (5,1 tys.), Rosja (3,2 tys.)

Najbardziej „uspółdzielczone” kraje UE

Pod względem liczby członków:

- I. Francja (23 mln),
  - II. Niemcy (20,5 mln),
  - III. Włochy (13 mln),
  - IV. Wielka Brytania (8,4 mln),
  - V. Polska (ok. 8 mln).
- Poza UE: Rosja (4,4 mln), Szwajcaria (3,4 mln), Turcja (2,6 mln)

Najbardziej „uspółdzielczone” kraje

Pod względem liczby członków:

- > 40% populacji członkami

Austria, Cypr, Finlandia, Norwegia,
Szwajcaria, Szwecja

- 20-40%

Polska, Belgia, Dania, Estonia,
Francja, Holandia, Niemcy,
Portugalia, Włochy

Najbardziej „uspółdzielczone” kraje UE

Pod względem liczby pracowników :

- I. Włochy (ok. 1,1 mln),
  - II. Francja (900 tys.),
  - III. Niemcy (830 tys.),
  - IV. Hiszpania (380 tys.),
  - V. Polska (350 tys.).
- Poza UE: Rosja (280 tys.), Białoruś (99 tys.), Szwajcaria (84 tys.)

Najbardziej „uspółdzielczone” kraje UE

Pod względem liczby pracowników w stosunku do liczby ludności czynnej zawodowo:

- 5% - Włochy
- 3,5% - Francja
- 3% - Szwecja
- 2,5% - Polska

Najsilniejsze branże

- I spółdzielnie pracy** (41% wszystkich spółdzielni, 37% zatrudnionych)
- II spółdzielnie rolnicze** (33% spółdzielni, 10% członków, 25% pracowników),
- III spółdzielnie mieszkaniowe** (17% spółdzielni, 8% członków),
- IV banki spółdzielcze** (5% spółdzielni, ale 54% członków!, 23% pracowników),
- V spółdzielnie spóżywców** (3% spółdzielni, 25% członków, 11% pracowników)

Dynamika 2005 - 2009

- Spadek liczby spółdzielni o 90 tys.
  - z powodu integracji, łączenia się w większe jednostki
- Stabilne zatrudnienie ok. 5 mln

Odporność spółdzielni na skutki światowego kryzysu !!

Ranking 50 największych spółdzielni europejskich

wg krajów

- 13 z Francji,
- 8 z Niemiec,
- 6 z Holandii,
- po 4 z Włoch i Finlandii,
- po 3 z Danii i Szwecji,
- po 2 z Irlandii, Szwajcarii i Wielkiej Brytanii
- po 1 z Hiszpanii i Austrii;
- 1 ponadnarodowa (szwedzko-norwesko-duńska).

Ranking 50 największych spółdzielni europejskich

wg branż

- 25 sektor rolno-żywnościowy,
- 13 spożywców,
- 11 finansowy
- 1 spółdzielczość pracy

Ranking 50 największych spółdzielni europejskich

największe spółdzielnie

- **I Credit Agricole** (Francja, bankowość) zał. 1897, roczne obroty 25 mld euro, majątek ok. 1 bln euro
- **II Migros** (Szwajcaria, sieć handlowa) zał. 1925, roczne obroty 14 mld euro, majątek 11 mld euro
- **III Co-operative Group** (Wlk. Brytania, spółdzielczość spożywców) zał. 1863, roczne obroty 12 mld euro, majątek 23 mld euro
- **IV Korporacja Mondragon** (Hiszpania, spółdzielczość pracy) zał. 1955, roczne obroty 11 mld euro, majątek 19 mld euro
- **V Rabobank** (Holandia, bankowość) zał. 1898, roczne obroty 10 mld euro, majątek 0,5 bln euro)

Udział spółdzielni w gospodarce

Przykłady

- Holandia: 83% produkcji rolnej
- Szwecja: 60% eksploatacji leśnej
- Włochy: 55% produkcji rolnej
- Francja: 50% usług bankowych
- Finlandia: 35% handlu spożywczego
- Hiszpania: 20% usług opieki zdrowotnej

Ogromna społeczna rola spółdzielni, którą jest jednak znacznie trudniej zmierzyć!

CCACE

Komitet Koordynacyjny Europejskich Stowarzyszeń Spółdzielczych (1982)

- ACME – spółdzielczość ubezpieczeniowa
  - CECODHAS – spółdzielczość mieszkaniowa (1988)
  - CECOP – spółdzielczość pracy (1992)
  - COGECA – spółdzielczość rolnicza (1959)
  - EURO COOP – spółdzielczość spożywców (1957)
  - EACB – spółdzielczość bankowa (1970)
  - UEPS – spółdzielczość farmaceutyczna
- + ogólnokrajowe wielosektorowe organizacje spółdzielcze z UE

Międzynarodowy Związek Spółdzielczy (1895)

- Region Europejski MZS (1994)
- 84 organizacje spółdzielcze
(ogólnokrajowe wielosektorowe i
branżowe)

Cooperatives Europe

- Stowarzyszenie (asbl) utworzone podczas wspólnego Zgromadzenia Regionalnego dla Europy MZS i Zgromadzenia CCACE w Manchesterze w dn. 11 listopada 2006 r.
- Jednomyślnie przyjęto rezolucję o przekształceniu Regionu Europejskiego MZS i CCACE w stowarzyszenie „*Co-operatives Europe*” oraz dokonano wyboru władz.

Cooperatives Europe

- Utworzone podczas wspólnego Zgromadzenia Regionalnego dla Europy MZS i Zgromadzenia CCACE w Manchesterze w dn. 11 listopada 2006 r.
- W ramach *Cooperatives Europe* => EUCC (Komitet Koordynacyjny ds. Unii Europejskiej)
- Siedziba: Europejski Dom Spółdzielczy w Brukseli
- Reprezentuje:
  - 71 sektorowych/wielosektorowych organizacji spółdzielczych
  - 37 krajów
  - 6 europejskich organizacji sektorowych
  - 250 tys. spółdzielni
  - 160 mln członków
  - 5,4 mln miejsc pracy

Rozwój lokalny poprzez ekonomię społeczną – model skandynawski

„NOWE SPÓŁDZIELNIE”

- organizacje stworzone przez swych przyszłych użytkowników dla realizacji bezpośrednich potrzeb wynikających z nowo pojawiających się zagrożeń, których nie mogły zaspokoić istniejące struktury
- stosujące się generalnie do zasad spółdzielczych
- nie w pełni włączone do istniejącego systemu spółdzielczego
- wyrastające z lokalnych tradycji kooperacji sąsiedzkiej
- element kontrkulturowy
- powstawanie zwykle w wyniku przypadkowego impulsu, inicjatywy lokalnej lub przyniesionej z zewnątrz
- rozwój „przez pączkowanie” – nowe formy wyrastają z poprzednich, tworząc cały system lokalnej ekonomii społecznej oparty o małe spółdzielnie, przedsiębiorstwa rodzinne, fundacje, stowarzyszenia, spółki, powiązane organizacyjnie, ekonomicznie i personalnie.

„Nowe spółdzielnie”

- **Spółdzielnie konsumenckie**

- rozprowadzające zdrową żywność
- przedszkola i szkoły zakładane przez rodziców
- ośrodki opieki dziennej nad osobami starszymi i niepełnosprawnymi

tworzone przez osoby potrzebujące takiej pomocy

- elektryfikacyjne i telefonizacyjne

- **Spółdzielnie wspomagające właścicieli własnych drobnych firm**

- wspólnego zaopatrzenia i zbytu rolników produkujących zdrową żywność
- akwizycji usług agroturystycznych

- **Spółdzielnie producentów (pracy)**

- przedszkola tworzone przez zwolnionych z pracy opiekunów dzieci
  - ośrodki rehabilitacji medycznej tworzone przez zwolnionych z pracy fizjoterapeutów
- spółdzielnie usługowe, kulturalne itp. powstałe spontanicznie lub w wyniku przejęcia upadających firm prywatnych bądź komunalnych przez pracowników).

Spółdzielnie socjalne (Włochy)

- Szczególna forma spółdzielni pracy
- Ustawa w 1991 r. (ale powstawały już od końca lat 70.);
  - „typ A” – ochrona zdrowia, usługi społeczne, kulturalne, edukacyjne...
  - „typ B” – zatrudnienie osób wykluczonych z rynku pracy (długotrwale bezrobotni, niepełnosprawni, ex-narkomani, ex-więźniowie, ex-prostytutki...
- rola konsorcjów
- Potencjał (2005)
  - 7.363 spółdzielni
  - 210 tys. członków + 32 tys. wolontariuszy
  - 3 mln usługobiorców
  - 6,4 mln euro obrotów rocznie
  - 6% przyrosty liczby spółdzielni rocznie

SCIC (Francja)

- Spółdzielnie dobra publicznego, (*sociétés coopératives d'intérêt collectif*) od 2001
- szczególna forma spółdzielni łączących członków różnych kategorii: użytkowników, pracowników, osoby prawne (inne stowarzyszenia i spółdzielnie, związki zawodowe, władze publiczne)
- Cel: jest zaspokajanie lokalnych potrzeb publicznych
- Obecnie: 164 SCIC

Współpraca spółdzielni – model Mondragon

- 1941 – przybycie do Mondragon (Kraj Basków, Hiszpania) ks. José Maria Arizmendiarieta
- 1943 – pierwsza średnia szkoła zawodowa
- 1956 – pierwsza spółdzielnia na bazie nabytej zbankrutowanej fabryczki elektromechanicznej
- 1956 - 1959 – kolejne spółdzielnie pracy
- 1959 – własny bank Caja Laboral
- 1970 – własna spółdzielnia spożywców EROSKI

Korporacja Spółdzielcza Mondragon - MCC

- grupa zrzeszająca przeszło 100 spółdzielni wszystkich typów w Mondragon i okolicy
- roczne obroty – 11 mld euro
- piąta firma w Hiszpanii
- zatrudnienie 45 tys. osób (większość członków-współwłaścicieli)
- bezrobocie niższe do 10 % niż średnia krajowa
- własne szkoły, uniwersytet, ośrodki badawczo-rozwojowe, system zabezpieczenia socjalnego

Międzynarodowy Rok Spółdzielczości ONZ 2012

COOPERATIVE ENTERPRISES BUILD A BETTER WORLD

Spółdzielnie budują lepszy świat

Projekt finansowany był ze wsparciem Komisji Europejskiej. Niniejsze materiały odzwierciedlają wyłącznie poglądy Autora, zaś Komisja Europejska nie może ponosić żadnej odpowiedzialności za wykorzystanie w jakikolwiek sposób informacji zawartych w nich.

This project has been funded with support from the European Commission. This publication [communication] reflects the views only of the author, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

piechowskia@krs.com.pl

